

Ювілейна доповідь Римського клубу (про глобальний стан планети)

У 1968 р. менеджер та громадський діяч з Італії Ауреліо Печчеї заснував міжнародну неурядову організацію, діяльність якої спрямована на стимулювання вивчення глобальних проблем планети. Організація отримала назву «Римський клуб», бо перша зустріч її членів відбулася в Академії деї Лінчеї в Римі. Сьогодні штаб-квартира Римського клубу знаходиться в Парижі, а його діяльність координується виконавчим комітетом, який складається з 12 осіб. За правилами, дійсними членами клубу можуть бути не більше ніж 100 діячів з різних країн світу.

Основним «продуктом» діяльності Клубу є його доповіді, присвячені пріоритетним глобальним проблемам та шляхам їх вирішення. З 1968 р. їх вийшло понад 40. Нинішня ювілейна «Some Op! Капіталізм, короткозорість, населення та руйнування планети» – друга доповідь за 50 років, яка виразила консолідовану позицію Клубу, і саме тим вона є унікальною. Авторами її стали співголови Клубу Ернст Ульріх фон Вайцзеккер (Німеччина) та Андерс Війкман (Швеція) за участю 34 інших членів Клубу.

Доповідь «Some Op!», назва якої несе два значення: «Не намагайся мене ошукати» та «Приєднуйся до мене», заслуговує на детальне вивчення, бо показує нові підходи як для демонстрації нинішнього стану на планеті Земля, так і для практичних дій щодо проблем життєдіяльності людини й суспільства. А значить, є корисною для ознайомлення фахівців будь-якої сфери господарства, у тому числі пакувальної індустрії.

Передмова

На думку багатьох фахівців, ювілейна доповідь Римського клубу, на відміну від багатьох інших, буде важко сприйматися цивілізованим суспільством, особливо тими його представниками, хто через свою професію не переймається глобальними проблемами сучасного світу та з об'єктивних причин не володіє реальною інформацією про глибинні економічні й соціальні процеси на планеті. Багатьох із них вона шокуватиме, бо поверне догори дригом їх уявлення про можливі наслідки від людської діяльності на Землі.

Римський клуб доповіддю «Some Op!» жорстко критикує сучасний капіталізм через його звиродніння, бо вже багато років основним джерелом його прибутків стали виключно різноманітні фінансові спекуляції та махінації. Якщо розглядати людську цивілізацію через «наповненість» світу, то на її зорі світ мав вигляд невідомих земних та морських просторів, наповнених надлишками різноманітних ресурсів. У сьогоднішній реальності людство, перевершивши надочікуванішу ситуацію, перебуває в «переповненому до країв» світі, який має невідрізані перспективи подальшого розвитку й розширення кордонів.

Подальше життя за тими самими нормами та правилами «порожнього» світу, особливо останнім часом, – це кроки в безодню. Це критична небезпека, вихід з якої знаходиться в одному з найскладніших вимірів – світоглядному.

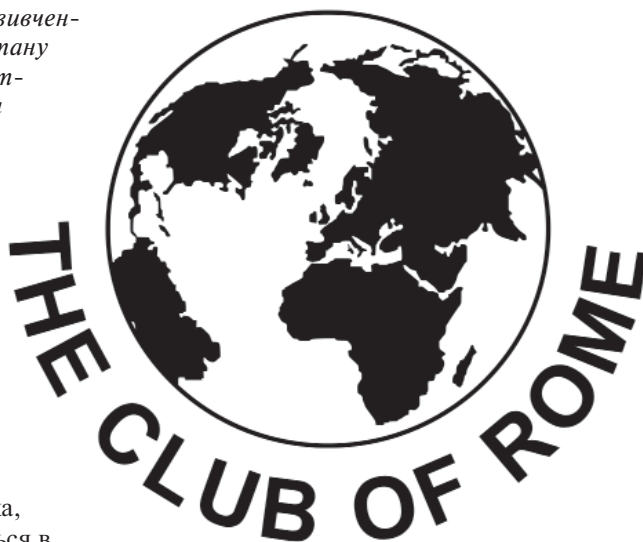
Для більш яскравого уявлення про нинішню ситуацію доповідь «Some Op!» у першій своїй частині на основі широкої інформації демонструє все глибинне падіння теперішньої кризи та окреслює тенденції до її подолання. Друга частина доповіді присвячена нищівній критиці сучасного панівного світогляду та викладанню альтернативної філософії «нового Просвітництва». Третя частина подає рекомендації та практичні рішення, які мають вивести людство з нинішнього стану.

Сучасний стан глобального світу

На початку аналізу поточної ситуації визначається, що планета деградує, в багатьох колах суспільства превалює фундаменталізм та авторитаризм, тоді як спекулятивний

капітал перебуває на вищих шаблях успішних дій. На основі цього автори доводять, що криза переходить із циклічного стану до стану постійного розвитку та містить усі її різновиди – соціальну, політичну, культурну, моральну, кризу демократії та ідеології всієї капіталістичної системи.

Парадокс світової фінансової кризи 2008–2009 рр., як виявилось згодом, був у тому, що незважаючи на те, що однією з головних причин її виникнення стали фінансові спекуляції, їх організатори-банкіри не тільки зберегли свої позиції, але й виявилися переможцями. Тобто криза тільки покращила їх стан, бо, як підкреслюється в доповіді, «вони зробили себе надвеликими, щоб програти або потрапити за грати».

У той же час 98 % фінансових операцій нині є спекулятивними, а в офшорних зонах по всьому світу заховано від \$ 21 до 32 трлн. У фіктивних, але надто прибуткових сферах діяльності міститься надлишок світового капіталу, тоді як сфери діяльності людства, від яких залежить майбутнє планети, відчувають дефіцит фінансових ресурсів. Більшість учених та експертів-економістів продовжують вважати, що якщо фінансовий капітал збільшується, то все гаразд, не відчуваючи поки що різниці між капіталом промисловим та фінансовим, вважаючи їх еквівалентними.

На думку авторів доповіді, такий поширений показник оцінки економічної діяльності, як валовий внутрішній продукт (ВВП), у тому числі на душу населення, який, до речі, є одним з продуктів того самого «порожнього» світу, нині став анахронічним. Всі звертають на нього значну увагу, він постійно впливає на політичні рішення. Однак він відображає лише витрати і не бачить позаринкові блага, не оцінює становище окремої людини. Скоріше, цей показник фіксує швидкість, з якою гроші рухаються в економіці. Бо тоді не було б таких парадоксів, що ВВП зростає від розливу нафти з танкера та через витрати, пов'язані з ліквідацією такої аварії. Або через хвороби, нещасні випадки, природні лиха, які приводять до витрат, але не приносять добробуту. Водночас вирощування фруктів та овочів на присадибній ділянці не враховується у ВВП, а їх купівля в супермаркеті – враховується. Але найбільший сум викликає те, що цей показник з економічного переріс у політичну силу й використовується без реального уявлення про його складові. І це спричиняє потребу шукати інші, більш реальні оцінки.

Доповідь підкреслює, що саме людська діяльність є визначальною для планети. І надає ілюстрацію до цього: 97 % усіх хребетних на Землі становлять люди й худоба, а всі інші, від кажанів до слонів, – лише 3 %. Через це найбільші планетарні проблеми виникають від діяльності людини. І серед них – глобальне потепління. Можна вітати підписання Паризької угоди, в якій поставлено мету: не до-

пустити підвищення температури на планеті більше, ніж на 2 °С. Проте водночас треба бути відповідальними, бо навіть повне виконання державами всіх узятих на себе обов'язків є недостатнім для досягнення цього показника. Для цього треба пройти через швидку та фундаментальну трансформацію систем виробництва і споживання.

Серед інших планетарних проблем доповідь «Come On!» виділяє стрімке скорочення фауни, непередбачувані наслідки деяких технологій, загрозу ядерного конфлікту. Все це потребує переходу до зовсім нової стратегії – гарантованої планетарної безпеки та виживання.

Якщо повернутися до проблеми глобального потепління, то основною його причиною є надлишок викидів двоокису вуглецю. Доповідь інформує, що 1 % найбагатших американців генерує 318 т викидів двоокису вуглецю, у той час як кожен мешканець на планеті в середньому генерує 6 т, тобто в 53 рази менше. Крім того, 10 % найбагатших домогосподарств світу є причиною 45 % загального об'єму викидів. Через це саме вони повинні першими перейти до стійких моделей життєдіяльності.

Найбільшу критику завжди викликала позиція Римського клубу у вирішенні демографічної проблеми. Так і цього разу: в доповіді Клуб продовжив наполягати на необхідності максимального скорочення народжуваності, хоча збільшення навантаження на планету пов'язане не тільки і навіть не стільки зі збільшенням населення. Якщо з початку минулого століття населення планети зросло у 5 разів, то економічний оборот зріс у 40 разів, споживання палива – в 16, а вилов риби – у 35.

З іншого боку, відбувається глобальний перекид у розподілі продовольства. У той час як 800 млн людей годують, 2 млрд населення планети мають зайву вагу. Проте питання не тільки в тому, як забезпечити продуктами харчування дедалі більшу кількість населення, а і в тому, як при цьому не нашкодити. Адже найбільші екологічні збитки наносить саме тваринництво, що є недопустимим у «наповненому» світі.

Великої шкоди довкіллю завдає урбанізація. Відомо, що майбутнє людства пов'язано з містами. Якщо 200 років тому ми мали на Землі тільки одне місто з населенням понад 1 млн мешканців – Лондон, то наразі таких міст три сотні, а 22 з них мають населення понад 10 млн. Переміщуючись до міста, люди починають споживати й використовувати в 4 рази більше харчів і різних ресурсів.

Крім того, поки важко передбачити реальну небезпеку від неконтрольованого розвитку та неетичного використання деяких технологій, наприклад цифрових, «темний бік» яких не завжди видно, через що неможливо спрогнозувати всі негаразди, які несе їх впровадження.

«Нове Просвітництво» – світогляд сучасності

Другу частину доповіді «Come On!» можна назвати «Нова філософія». На її початку автори зупиняються на сучасному світогляді, який, як вони вважають, відповідає за кризи та базується на багатьох дослідженнях вчених. Вони вибрали трьох – Адама Сміта, Девіда Рікардо та Чарлза Дарвіна, спадщина яких, на їх думку, була дещо перекинена їх послідовниками. Адам Сміт виходив зі збігу меж ринку, закону та моралі, бо право й цінності повинні бути фоном, на якому розгортаються ринкові відносини, а економіка обмежена більш фундаментальними нормами – юридичними та моральними. А це означає непідтримку глобального капіталізму транснаціональних корпорацій.

Девід Рікардо, як розробник відносних переваг, спирався на нерухомисть капіталу та праці. В умовах вільного руху капіталу завжди виграє той, хто має вигравні переваги. Отже, національні держави з більшою ймовірністю будуть перейматися загальним благом свого населення, ніж транснаціональні корпорації.

Чарлз Дарвін вважав, що обмеження конкуренції та захист слабких видів є фундаментальними стовпами еволюції. Тому в нинішній реальності захист локальних культур, економіки, політики від потужних гравців світового рівня й буде допомогою диверсифікації, інновацій та еволюції.

Щоб у подальшому розвитку уникнути можливих помилок та не ввести людство в оману від не завжди видимих результатів нинішнього розвитку світового суспільства, потрібно трансформувати мислення, результатом якого повинен стати цілісний світогляд. Він формується в «новому Просвітництві», за яким — гуманізм, відкритий розвиток, а також сталість і турбота про майбутнє. До «нового Просвітництва» треба йти через пошук мудрості, примирення протилежностей і баланс. У доповіді виділено кілька галузей, у яких потрібно шукати такий баланс:

- між людиною й природою — через сталий розвиток та екологічну свідомість;
- між стабільністю та швидкістю змін — бо прогрес не повинен сприйматися як самоціль;
- між індивідуальним та колективним, які повинні бути збалансовані, а в економіці держава повинна встановлювати правила для ринків, а не навпаки;
- між жінками й чоловіками — і не тільки через механічне зрівняння, а перш за все із досягненням балансу технологічних функцій;
- між рівністю та справедливою винагородою через механізми, які гарантують соціальну справедливість;
- між державою та релігією через впровадження базових принципів релігій світу в міжнародне право.

Нові глобальні правила

Нарешті, не менш цікавою є третя, остання частина доповіді «Come On!», яка має прикладне значення завдяки конкретним прикладам експериментальних підходів до управління, економіки, освіти, громадського розвитку та інших напрямів.

По-перше, потрібні нові глобальні правила, які були б обов'язковими для всіх країн. Окремі держави не повинні робити все так, як їм заманеться, особливо коли мова йде про наслідки, які зачіпають цілу планету. Нинішні формати міжнародного співробітництва та глобального управління не є ефективними, як і ті, що йдуть їм на зміну. Є кілька нових підходів, але всі вони потребують обговорення та доопрацювання. Вони мають базуватися на довготривалому мисленні, забуваючи про державні кордони та об'єднуючи зусилля заради сумісного процвітання.

По-друге, світ стоїть на межі закінчення ери викопного палива. Вартість альтернативної енергії (сонця та вітру) з кожним роком зменшується, а її виробництво збільшується в рази. Прийде час, коли залишкові поклади нафти й газу так і залишаться під землею, а втрачений прибуток від їх використання (за оцінками, від \$ 6 до 20 трлн) стане величезною бульбашкою. На прикладі Китаю, який є найпотужнішим користувачем ресурсів, можна побачити, як країна стає лідером у галузі альтернативної енергети-

ки. Там за чотири роки (2014–2017 рр.) виробництво сонячної енергії зросло у 20 разів, а до середини XXI ст. країна має намір отримувати 85 % енергії з поновлюваних джерел.

По-третє, у доповіді розкрито думку члена Римського клубу Кейта Раворта про те, що політику в 2050 р. будуть визначати нинішні студенти, які вчаться ідеям із книг 1950 р., що базуються на теоріях 1850 р. Тому, щоб світ став кращим, економіка може та повинна функціонувати інакше. У світі вже сьогодні існує кілька альтернативних моделей економіки, за якими вона має будуватися на принципах сталості, а не безмежного зростання, збільшувати загальне добро, а не максимізувати приватну вигоду. Економіка повинна використовувати замкнуті, колові цикли, виробляючи продукцію без відходів та оптимізуючи її до повторного використання. Навіть у сфері нерухомості на зміну ексклюзивному володінню прийде модель послуг та сумісного використання.

Нарешті, найважливіше завдання освіти полягає у формуванні в молоді грамотності щодо майбутнього. А для цього потрібно:

- використовувати інформаційні технології для покращення зв'язків між людьми;
- коренитися на універсальних цінностях та з повагою до відмінностей у культурі;
- фокусуватися на сталості економічного розвитку;
- культивувати інтегральне мислення, але не обмежуватися аналітичним;
- виходити із плюралізму змісту, даючи молодим людям увесь спектр суперечливих та комплементарних перспектив.

Наприкінці варто зауважити, що доповідь «Come On!», напевно, на кілька десятків років стане відкритою книгою для практичного використання у вирішенні як локальних, так і глобальних проблем людства.

За матеріалами доповіді Римського клубу «Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet» 2018 р. та інформації Олександра Малахова на порталі <http://pr-portal.com.ua>